

REDACȚIA
și ADMINISTRAȚIA:
Deák Ferenc-utca 35.

Articoli și corespondențe pentru publicare se trimit redacției.

Concure, inserțiuni și taxe de abonament se trimit administrației tipografiei diecezane.

BISERICA ȘI ȘCOALA

REVISTĂ BISERICĂȘCĂ ȘCOLASTICĂ, LITERARĂ ȘI ECONOMICĂ.

APARE ODATĂ ÎN SĂPTĂMÂNĂ: DUMINECĂ.

ABONAMENTUL:
Pe un an 10 coroane.
Pe jum. an 5 coroane.

Pentru România și străinătate:

Pe un an 14 franci.
Pe jum. an 7 franci.

Telefon pentru oraș și comitat Nr. 266.

Școale ambulante.

„Omul trebuie înălțat. Ce ați făcut pentru înălțarea lui?”

Fr. Nietzsche

„Gnoti se avtoni!” » Cunoaște-te pe tine însuși! » zice nemuritorul Socrate, și vorba lui și-a găsit o rădăcină în inima omenirii și a rămas un adevăr nerăsturnat pentru totdeauna. Că dacă ne cunoaștem pe noi ca corp al bisericii și fiii unui neam, ne cunoaștem însușirile tari de viață, cari trebuiesc oțelite până la extrem mai ales astăzi, când durează o luptă mai puternică decât toate cele de până acum, și ne cere energia de viață din toate măruntaiele, ca să nu perim. Să ne cunoaștem deci puterile și mai mult să ne înțelegem lipsele și mizeriile, cari trebuiesc vindecate și astfel să ne oțelim.

Dar fiindcă sărăcia culturală e mai frauduloasă decât toate pe lume, ar fi bine, ca acest neajuns să fie descoperit grabnic și astupat cât se poate de curând. Da, să ne descoperim mizeria zguduitoare, și cu toate-că grătorii adevărilor nu au fost nici când plăcuți, nu va fi rău, dacă le cunoaștem, și nici nu putem fi acuzați, că nu ne iubim neamul. La noi e multa sărăcie culturală, și chiar neamurile împrejmuitoare sunt în multe privințe mai înaintate decât noi; și constatarea aceasta ar fi bună să ne frământă și să ne îndemne la fapte, că poporul prin mijlocirea războiului a ajuns în atingere cu alte neamuri, a văzut o cultură mai ridicată și desigur i-s'a ivit dorul prin streini, de a se cultiva mai altcum.

În spitale s'au făcut școale de analfabeți pentru răniții noștri și aci îmi veni gândul, că nu am putea face și noi școale ambulante? Cât de duioase sunt scrisorile, ce le trimit învățăceii aceștia înaintați în vârstă, acasă, în cari se roagă ca nu cumva să se lase copiii lor să crească ca și ei, trezindu-se mari, neștiutori de carte, iar ruga lor ne îndrumă și pe noi spre adevărul, că „înălțarea unui neam se începe la tinerimea lui și pierirea tot de-acolo începe, și ar fi ceva groaznic, dacă am pierde din vedere a-

cest adevăr. Deci ar fi un faliment cultural colossal pentru noi, când ne-ar rămânea și pe mai departe stațiuni vacante pentru învățători, cu suflele moarte...

* * *

„Un singur an am lipsit din școală și am regăsit șase clase de analfabeți”. Aproape vorbele aceste mi-le-a zis un învățător, care s'a întors dela războiu și până a stat departe, nu s'a putut înlocui cu altcineva. E bine, ca nici să nu ne gândim la constatări atât de neplăcute, ci să ne ținem de lozinca: înainte!

Să înființăm deci școale cât de multe și în tot locul unde trebuie. E un lucru foarte ușor de zis și e și mai ușor de nemplinit. Un vis, ce s'a înfiripă cândva... poate... și e mult până atunci. Obstacolul cel mai mare e, se înțelege, sărăcia noastră proverbială. Că de ce suntem săraci, nu se poate ști. Pământul pe care trăim, pare, ca ar rodi suficient, că doare Scandinavia și Svițera cu siguranță l-ar exhauria altcum, și și-ar face alt mod de traiu pe aci, iar noi în țara lor nu am crede, să ne fericim atât de bine. Și totuși pe stâncile lor răpoase e mai mic numărul celor-ce nu știu scrie și ceti. Ar fi bine, dacă am lua în praxă ce e la ei: școlile ambulante, unde nu avem permanente. Dacă s'ar lua chestia spre studiere, am fi convinși din adâncul inimei, că vom birui întunerecul.

* * *

„Da-l dau Domnule, mai bine de șăgarț, dacă nu-l primești gratuit” auzii adeseori vorba vre-unui tată, ce și-a adus băiatul să-l înscrie la preparandie. Dar se vede, că și-a uitat unde e și crezută, că face iarăș vre-o tocmeală la iarmaroc. Încăi ar fi bine, dacă l-ar da de ucenic, că am avea haremi industrie cumsecade; dar aceasta e departe de noi și de gândirea noastră; pe semne a voit să-și facă bătrânul haz din școală. Feciorul l-a dat de bunăseamă de finanț sau de scriitor în ceva cancelarie obscură. Dar pentru noi e ceva jalnic de trist, să vedem opiniile ce zac în suflet despre școală. Așa se înțelege, de-ce absoalvă abia trei învățători la an pentru treizeci de stațiuni vacante,

Răul ar trebui sanată și vindecarea lui e cu atât mai greă, cu cât trebuie mult să luptăm cu opinia publică întregă, care azi e mai materialistă ca niciodată.

Insufletețirea lui *Fichte* de ar fi, doar s'ar creia ceva. Cu entuziasmul s'ar face ceva, cum s'au creat și orfelinatele; cum s'au putut înființa în satele cele mai mici spitale ambulante, nu s'ar putea preface toate până și după război în școli ambulante? Bani s'ar putea presta, pe lângă toată masca de sărăcie cu care ne încunjurăm. Luxul a luat picioare ca niciodată și dacă am lua prețurile de diferență între hainele de lux și hainele simple, mai că s'ar putea ridica în tot satul școala. Afirmarea e îndrăzneată, dar dacă s'ar pune chestia la studiere, am trage ceva învățatură din ea.

Barbați competenți ne-au făcut atenți la simptome ca acestea că pilărițele noastre au ajuns prin cofetării de zaharicale, cari s'au înmulțit în mod însemnat, iar oameni de-ai noștri și-au câștigat averi însemnate, depuse la bănci streine prin târguieți norocoase cu alimente și cu vite. Deci aici sărăcie nu putem constata păcat, că nu se ridică câștigul spre cultivarea lor; și totuși, — din lipsa inițiativei temeinice, — multul e în mâni streine. Mizeria adevărată e la cei fără sprijin și ajutor și la pătura cea mai săracă și cultivată, la săraci, învățatori și preoți, cari nu au ce maximă, și din fericire, nu trebuie să ne gândim în special la școlarii lor. Deci în privința stării materiale a poporului nu ne putem încrede în datele vechi, pentru că s'a ivit o anomalie neconstată până acum, care ar trebui discutată și exhaustată în favorul culturii, cum o fac alte nemuri.

O cauză a lipsei școlilor, că din parohiile mai mici nu știm scoate venitul pentru ridicarea școlilor cumsecade. E desigur un lucru greu, să se ceară o jertfă atât de mare dela ținuturile sărace, dar ar fi și mai greu să le lăsăm fără de școli. Dacă privim la țara întregă, vedem că nu toate locurile biruie poverile pe o formă, totuș pe cele mai bătuite de nenorociri le ajută țara întregă. Tot astfel și biserica întregă are să se gândească și la satele cu nenorocirea cea mai mare: de a fi fără școli. Dar sumele colosale, ce s'ar trebui la aceasta nu e modru potrivit, să le putem aduna, până la o plinire a vremii mai prielnice. Dar și plinirea, dacă va întârziă prea mult, să nu fie cumva dezastruoasă.

Păcatul principal e fără îndoială *opinia publică, așa zicând bolnavă față de școală*. Și nepăsarea aceasta fatală bătuită în întregă țara, și la noi cu deosebire. O opinie incultă și semidoctă, care prea puțin s'a arătat vădit însufletețită față de școală, ca să-i aducă jertfe in-

mensurabile, demne de vremurile mari. Pentru toate plăcerile se găsesc bani de cheltuială, dar pentru susținerea școlilor și îmbunătățirea stării lor, nu dispune de mijloace de ajutorări convenite. Poatecă printr'o flagelare nemiloasă s'ar putea ridica pereții școlilor, dar ca să se poată băga și suflet într'ânsele, e ceva de necrezut în momentul de acum. Cauza e că nu sunt învățatori și mai ales acum cu războiul, privim înaintea unui viitor neînclaturabil de greu, dacă nu vom lua măsurile preventivoare. Leafa învățătorească nu s'a ridicat mai cu nimica, dovadă sunt concursurile ce se publică; iar împrejurările s' u schimbat îngrozitor și nepăsarea publicului neajutător e și mai îngrozitoare.

Revistele învățătorești ale școlilor de stat și străine scriu de mizerii și greutăți, și oare ce gândim ca să aflăm noi, dacă ne-am perândă înainte starea dotației dascălilor noștri? În cele mai multe locuri, — când administrația revirează alimentele fără îndurare: — dotația e hotărâtă în alimente, cari e o dubietate obscură, cum se pot câștiga. Coseria culturală nu a prea însuflețit nici înainte de război, iar acum, când s'a pierdut temelul de traiu neingrijorat, idealismul își pierde rădăcina.

Ori puteți să arătați o roză cât de frumoasă și să nu se nutrească din pământ? Doar și bucatele își iau ființa din glod și zgura! În fața acestora spiritul timpului nu e favoritor școlilor, căci dominează o lume materialistă, nepăsătoare, rodul de bolnăvire, ca urmare a tuturor războaielor din lume. Aceasta ne-o arată istoria, precum tot ea ne spune și aceea, că neamurile cari nu s'au recules spre cultură și religie, au pierit inundate de valurile vremii.

Ar trebui deci o mână de fier, care să organizeze școlile, cari stau în agonie, să urmărească cu atenție și să țină în evidență vie toate locurile unde s'ar putea înființa altele noi și să se provadă cu învățatori dotați cum se cade. O energie sălbatică se cere, ca să se înfăptuiască toate și să nu uităm, că lucrul acesta nu e o dorință blândă, ci cel mai sfânt ideal cultural, la care *trebuie* să ajungem. „Genialitatea constă într'aceea, că învinge obstacolii, cari îi stau în cale“. Un om genial e om istoric, iar o lege veșnică a firii e și vorba lui Carlyle, că istoria e biografia oamenilor mari. Noi încă am face fapte neasemănat de vrednice, dacă am birui să ridicăm posterității școlile pierdute, pe cari nu le-am avut niciodată, și e greșală, că nu le-am avut și ar fi păcat de neiertat, dacă nu le-am avea cât de curând. Timpul e mai grabnic și mai oportun ca niciodată, că vremurile sunt mari și cu clipită, cu minută, tot mai

mulți analfabeți se pierd în neștiire și întunec, spre rușinea noastră.

În primul rând ne-ar trebui învățători bine pregătiți, în pedagogii corespunzătoare și în viață bine dotați, căci numai așa va atrage cariera aceasta și pe băieți și pe părinți, până se va cultivă tineretul mai cu abnegare și vor veni cu însuflețire să fie învățători.

Școalele catolice și germane din țară în multe privințe întrec pe cele de stat și în privința dotațiunii ar trebui să rivalizăm și noi, căci o astfel de concurență ne-ar ridica prestigiul și nu ni s'ar stinge candelabrele noastre culturale una câte una pe zi ce merge.

* * *

„A trăi înseamnă a lupta” zice Seneca. Lupta bisericii noastre astăzi e o luptă culturală în contra întunecului. Trebuie să mergem cu pași grabnici înainte. Dar în sborul spre ceriu nu putem uita pământul de sub picioare, că chestiile cele mai grele: mijloacele culturale și puterile didactice nu sunt lamurite. Să ridicăm școalele dintr'odată și să le găsim și învățători, iată o chestie, pe care n'o putem revolvă la moment. Dar nici un moment nu trebuie lăsat, ca să fim iarăș cu 80% analfabeți între popoarele Europei. Trebuie să luăm pildă dela popoarele culte. Americanii au făcut din catedrele învățătorilor elementari adevărate birouri de lux, la ceace noi nici nu putem visa, dar ceva demn și neasemănat de frumos putem învăța dela popoarele cu pământ sărac din ținuturi muntoase, ca Tirolul, Elveția și Scandinavia.

În geografie am învățat cândva, că în țara lui Ibsen, Björnson, Norrenskjöld și Nansen și de unde au ieșit și mărgăritarele de istorisiri nestimate ale lui Selma Lagerlöf, — se zice, că locuințele sunt așa de resfirate, încât e cu neputință, ca băieții blonzi, cu par buclat și creț cu ochi albaștri, — să poată străbate câmpurile de neaună, până la școală, ci îi cercetează învățătorul pe toți și nu rămâne unul, să nu știe scrie și citi. Și darul lui Dumnezeu se așează la dânsii, că unde e minte, acolo e și ajutorul Lui.

„Cine câteodată nu simțeste mai mult și mai adânc, decât ar trebui, acela cu siguranță va simți mai puțin decât se cade”, e vorba pedagogului Jean Paul; și în cazul nostru ne trebuie o însuflețire neasemănat mai tare decât până acum. Entuziasmul demultorii a împlinit fapte, cari au avut succese, pe cari ajutorul material nu le-ar fi ajuns niciodată. Dar am face rău, când am desconsideră cât de puțin și mijlocul bănesc „demonul”, care stăpânește azi atât de mult și să nu privim jertfa ce se poate aduce prin el. Dar amândouă împreună, ajuto-

rul moral și material își vor avea succesul ne-
maipomenit.

Din amândouă ne-a dat războiul dovezi puternice: schintei, din cari am putea aprinde sanctuarul cultural. Ajutorul moral l-am văzut în dragostea neșarmurită, ce a arătat-o rănilul în slova ce a învățat-o orbecând în vre-o carte pierdută prin spital. Ogorul s'a arat dejă, așteapă semănatul, pentru că desigur va vedea cu bucurie în casa sa pe dascălul trimis de vladica, care se străduie, să-i învețe copilul cumințenie. Nu tragem la indoială, că o nizuință atât de nobilă să nu fie ajutată cu dragostea probată a ospitalității țaranului român. Se va legă o simțire mai caldă între popor și pătura culturală, o atingere, cu rezultate binecuvântate, o armonie, împreună cu cultură și ne vom cunoaște mai bine noi pe noi, că »De vrei să te cunoști pe tine însuși, privește, ce fac alții«, — zice Balzac — »și dacă ai vrea cumva pe alții să-i cunoști, privește în inima ta«. Iar rodul atingerii cu oamenii noștri necunoscuți până acum, va fi învederat mai târziu.

Dacă va fi în trupa ducătoare de lumină vre-un istoric, naturalist sau filolog, precum va trebui să fie, știința ne va rescumperă din belșug, și răsplătirea cea mai sfântă ne va da o conștiință. Căci planul cum s'a îfrapat în mine, și cred că ar putea fi executat, ar fi acesta. Să se aleagă pentru satele de învățători o comisie de vre-o 2—3 bărbați harnici și probați într'ale instrucției și să se trimită să învețe an de an pe băieții scris-cetitul și să le deă câtă cultură se poate într'un timp minimal de vre-o 3—4 luni. Cu metodele instrucției atât de perfecte sunt diletanți, cari fac o adevărată artă din învățarea cetitului, sunt debutanți, cari gimnastează într'adevăr, instruind copiii în vre-o câteva zile în cunoașterea literelor. Aceste deși nu sunt rezultate cu temeiul, dar totuș aruncă lumina spre ceace am putea face prin instrucția prescurtată în vreocâteva luni, grație metodelor învățătorești atât de dezvoltate. Lucrul îl va încheia o revistă școlară bine redactată, care nu va fi un obiect de petrecere, ci o trebuință demnă de viitor. Toate aceste nu vor înlocui școalele de toată ziua, dar ne vor scăpa de analfabetismul rușinos și văzând acuş-acuş câte un îndrumător, vor fi ușor capacitați și țaranii la jertfa culturală și vor învia stelele culturii pe bolta întunecată a nopții neștiinței. Iar dacă vom avea și jertfa materială, ne vor fi obstacolele doborite. Tot începutul e greu și forța cea mai mare să cheltuie iarăș la început. Dacă vom plecă mai departe de inițiativă, din stațiunile vacante vor învia multe suflete moarte.

Și ar fi păcat, dacă nu am începe cu jertfa

Inceputului. Dl. Dr. I. Mateiu amintește în „Carnetul unui dascăl“ ca un eroism fapta țaranului care a dăruit 300 fl. pentru mântuirea școlii. În decursul vremii celei mai recente ni-s'a dovedit, că eroismul nu a perit nici acum, ci e în stare să ia proporții și mai mari. Și dacă cu atâtă admirație am văzut, cum se ridică orfelinatele, e cu neputință să ne îndoim și în ivirea școlilor ambulante vremelnice, dacă vrem să le avem.

Spitalele ambulante ne sunt pilda, cum să ne sălășluim mai bine, eroismul și venitul poporului nostru, pe cari războiul le-a potențat atât de vădit, ne sunt chezașia, cum să ne susținem. Dacă un țaran va da 300 fl., ceilalți vor da și ei cât se poate de mult pentru o chestie atât de vitală ca a școlilor ambulante.

Ar merită, să le arătăm o dragoste mai mare ca să le înfăptuim că este ceva asemanare între ținuturile pe cari le locuim și cele ale Scandinaviei. S'ar cădea să semănăm și la suflet.

Băieții vor învăța în școlile acestea pribege mai puțin ca în cele colidiane, dar ne vor fi un zalog spre mai mult. Și credem, că în darile de seamă și părerile dascălilor ambulanți vom avea o mărturie scumpă spre întărirea binelui mare, ce l-am săvârșit. Iar despre chestia, că în care vreme să se înceapă lucrul acesta, acum, sau după război, e bine să răspundem: imediat.

Terenul nu a fost nicicând mai priincios de ogor, că elevii nicicând nu au avut o mai mare lipsă de cercetare, lumea de mângâiere și îndreptarea sufletului dela resignarea tristă spre muncă gonitoare de necaz și aducătoare de hoină sănătoasă și senină. Să-și înceapă campania cât de degrabă tourul, să discute chestia, ca nu cumva să se piardă uitării păcatoase. Școala ambulantă își va avea capitalul dintr'o organizare economică național-bisericească mână în mână cu bancile noastre, cari dau favor clienților, cum face biserica romano-catolică, scăpându-și credincioșii să ia împrumuturi dela sgârșii streini. Biserica, fără să-și dea seama, va exercită un control economic asupra întregului popor credincios își va cunoaște puterea mai temeinic, și va feri periferiile de inundarea streinilor, că nu avem să uităm că și acolo e viață, nu numai în sediile centrale. Verba volant, scripta manent, ziceau latinii. Eu aș dorî, ca vorba, ideea să-și ia înfăptuirea și să-i rămână monumentul: școlile ambulante, până le vom avea pe cele statornice pretutindeni.

Să ia deci chestia în mână cei competenți — și competent e neamul întreg — și să se gândească la gravitatea sentinței, că *omul trebuie*

înălțat și ce vom răspunde, când atotputernicul ne va pune la fieștecare întrebarea că *ce ați făcut pentru înălțarea lui?* Credem, că vom discută și vom ridica cum va fi mai convenit școlile ambulante, ca să nu-ne lăsăm pieririi, că ar fi păcat.

A. Contrea.

Doi ani de luptă

pentru biserica ortodoxă în districtul Hălmagiului (1752—1754).

De: Dr. Silviu Dragomir, prof.

— Continuare. —

În vreme ce se petreceau aceste evenimente în ținutul Hălmagiului, guvernul din Viena se convinge, că politica sa religioasă a dat un complet faliment și că, prin urmare, trebuie să taie un drum nou, pentru a pune în practică planurile de propagandă catolică. În Slavonia poporul sârbesc se găsea în ajunul unei revolte din pricina prigonirilor religioase, pe cari le inscenase contele Petazzi în districtul Varașdinului în sudul Ungariei nemulțumirea din cauza propagandei unioniste, în proporții așa de mari, încât aproape o sută de mii de Sârbi emigrară în Rusia. Chiar și în Bihor fu zdrobită unirea, în răstimpul acesta, iar liniștea, care domnea momentan în Ardeal, prevestea marea furtună, care se deslănțuie în curând, spre a nimici rezultatele efemere ale unirii.

În împrejurările acestea ajunse la Viena memoriul mitropolitului Nenadovits, care denunță isprăvite comisarilor guverniali cu prilejul vizitațiunii din urmă în ținutul Hălmagiului. Pentru ilegalitățile și situcile (Gewalthätigkeiten)¹⁾, pe cari le săvârșiră comisarii catolici, fără de nici o teamă și rușine, mitropolitul din Carloviț ceru satisfacțiune și intervenți personal și pe lângă soțul reginei, împăratul Francisc, pe care izbucise a-l câștiga pentru sine. Astfel intervențiunea aceasta fu încoronată de succes. Regina încunostință pe Nenadovits, încă în 5 Octomvrie 1753, că a dispus să se cerceteze amănunțit plângerile sale și să se tragă la răspundere autorii acestei proceduri volnicioase (die Urheber derley gewaltsamen Verfahrens zur gebührenden Verantwortung zu ziehen), ca în viitor să nu se mai întâmple așa ceva, apoi că în curând se vor lua măsuri pentru a îndeplini, conform poruncilor prealalte, vizitațiunea din Hălmagiu²⁾.

Deputațiunea ilirică, al cărei prezident era contele Königsegg-Erps, făcu o serie de conferințe, la cari se hotărî a creia un „sistem unitar“, pe care să-l aplice pentru răspândirea unirii, deoarece cu mijloacele de până acum nu era chip de-a rupe îndârznicia neuniților. Cei doi consilieri ai deputației ilirice, Koller și Bartenstein, propuseră, ca să asigure, deacum, deplina libertate politică a națiunii ilirice, pentru că în acest mod, Sârbi se vor face mai accesibili și pentru unire, în care ei au văzut până acum numai o primejdie a libertății lor politice.³⁾ Bine lupteles, că punerea în practică a acestui principiu avea să se facă pe neob-

¹⁾ Arhiva mitropolitană din Carloviț Nr. 608 din 1753.

²⁾ Ibidem.

³⁾ Dr. I. H. Schwitker: Politische Geschichte der Serben in Ungarn p. 147, 151—155.

servate și în cea mai mare măsură, căci altminteri, dacă ar fi transpirat în publicitate, n'ar fi putut aduce nici un rod.

Acestei hotărâri a deputației ilirice, dar și intervenției mitropolitului Nenadovits, este a se mulțumi deci faptul, că și cauza Românilor din Hălmgau ajunsese a se judeca și rezolvi mai drept de către cercurile din Viena. În 22 Octombrie 1753 se întruni deputația ilirică într-o conferință comună cu cancelaria transilvăneană, ca să pună în discuțiune chestiunea religioasă a Românilor din ținutul Hălmgaului. În această conferință se constată înainte de toate, că la vizitațiunea din urmă, atât comisarii guvernului, cât și reprezentanții episcopului sârbesc, au procedat necorespunzător și apoi se hotărî îndeplinirea unei cercetări nouă sub conducerea consilierului de curte Seeberg, care se află atunci tocmai în Ardeal. Din comisiunea, care avea să facă această vizitațiune, fură excluși toți aceia, cari au luat parte la vizitațiunile anterioare, iar consilierul Seeberg avea să fie însoțit de asesorul tablei regești Emeric Miske și de un notar. Din partea clerului unit se decisese să fie chemat protopopul Nicolae Pop din Daia, pe când mitropolitul Nenadovits trebuia să trimească un delegat, care nu aparținea diecezei Aradului. Vizitațiunea să se facă exact așa cum a poruncit regina în ultimul său decret, spre a conștie separat, pe ceice voiesc să fie supuși episcopului unit din Transilvania ori celui neunit din Arad. Preoții din Hălmgau să fie împiedecați de-a se amesteca în lucrările comisiunii. Tot atunci se hotărî, ca administratorul Tatay să fie transferat de pe moșia erariului, deoarece uneltirile lui neconținute erau deplin dovedite, iar iezuitul Salbeck din Blaj, care venise și el să propovăduiască unirea între Români, să fie provocat a se întoarce imediat la reședința sa. Deputațiunea aulică mai primi și propunerea contelui Königsegg, de-a lăsa în vigoare privilegiile națiunii ilirice atât în Hălmgau cât și în celelalte districte ungurești. Anexate la Ardeal, în deosebire de practica de aici, unde neuniții nu se bucurau de toleranță religioasă și de-a permite astfel funcționarea preoților neuniți, iar episcopului din Arad jurisdicțiunea bisericească peste ei sub supraveghierea deputației ilirice¹⁾.

Hotărârea aceasta era o învingere strălucită a punctului de vedere reprezentat de mitropolitul din Carloviț și a cauzei religioase, pe care o apăraseră Români, până acum, cu atâta stăruință și atâtea jertfe. În 18 Decembrie i-o aduse la cunoștință lui Nenadovits însăși regina Maria Terezia, asigurându-l că episcopul din Arad va putea să-și exerciteze dreptul de jurisdicțiune și peste ținutul Hălmgaului, îndată ce se va fi îndeplinit vizitațiunea, spre a constată, cine-i unit și cine nu²⁾.

După atâtea peripeții, se întruni, în fine, în primăvara anului 1754, comisiunea a treia numită de regina pentru vizitațiunea bisericească a Hălmgaului, care însă avea să fie cea din urmă, deoarece izbuti a rezolvi definitiv problema religioasă din acest ținut. Membrii ai comisiunii erau, conform dorinței, pe care o exprimase regina, consilierul aulic Martin de Seeberg, și judele regesc de tablă Emeric Miske, apoi protopopul Avram Pop din Daia, iar mitropolitul Nenadovits trimise pe arhimandritul Moise Putnic din eparhia Timișorii, care se dovedi și aici, ca și în Bihor, de un

bun apărător al Românilor ortodoxi. Ca notar al comisiunii figură Wolfgang Cserey, pe când Putnic luă pe lângă sine de interpret pe preotul Silvestru Popoviciu, un preot român din Bănat, care însoțise în anul 1735 până la Brașov pe episcopul Nicanor Meletievits.

Visiunea cesarului.

După Selma Lagerlöf, traducere din nemțește de: Tr. Mager.

Pe vremea aceea domnia în Roma împăratul August, iar în Ierusalim regele Irod.

În zilele acelea o noapte sfântă memorabilă se lăsase pe pământ. Fuse cea mai întunecată noapte din câte s'au pomenit până atunci, pământul cu totul părea că se cufundase într'un abis uriaș, adânc. Imposibil era să deosebești apa de uscat încât te-ai fi rătăcit și pe cel mai cunoscut drum. Nici un eră alt chip, căci o singură rază de lumină nu se revărsa de pe bolta cerească. Toate stelele rămăseră noaptea aceea în căsuțele lor și mistica lună își întoarse fața de către pământ.

Și pe cât de deasă eră bezna, tot atât de adâncă eră liniștea. Răurile își opriseră cursurile, nici o adiere de vânt nu mișcă și chiar frunzele plopii încetaseră de a tremura. De te-ai fi coborât la mare, veșnic clocotindele valuri nu se mai spărgeau de fărături, de te-ai lăsat pe pustiuri nisipul deșerturilor nu mai scâșna sub talpele picioarelor.

Totul eră cași încrămențit, toate își țineau răsuflarea, ca să nu tulbure sfântenia nopții aceleia. Frunzele ierburilor nu îndrăsnia să crească, roaua nu putea să se aștearnă peste livezi și florile nu cutezau să-și eschaleze odorul de miresme de pe sinul înțepenit.

În aceea noapte fiarele răpitoare nu-și pândiau prada cu ochii înholbați de sânge, șerpii nu mușcau, câinii nu lătrau. Și ce eră mai mare, că nici lucrurile neînșuflețite nu ar fi îndrăsnit să profaneze curătenia acelei nopți prin săvârșirea de fapte păcătoase. Cheia mincinoasă nu ar fi desfăcut zăvorul vecinului, nici un pumnal nu ar fi vărsat sânge.

Întă, pe atunci o mică ceată de oameni părăsese palatul cesarului de pe Palatin și trecând peste Forum (Forum) întorc spre Capitol. Senatul urbei eterne în aceea zi, propune cesarului să-și înalțe un templu pe sfânta colină a Romei. August însă nu se decisese imediat. Nu știa, că oare zeii vor aproba, ca el să aibă un templu alături de altarele lor? Înainte de a se fi decis la o faptă atât de orgolioasă, care le-ar fi așezat în rând cu nemuritorii, trebuia ca în decursul nopții să jertfească spiritului său păzitor, care apoi să scruteze voința atotputernicilor zei de pe Capitol. Și cesarul eră acum acel bărbat sombru din mijlocul ceții, care însoțit de vre-o câțiva credincioși se ducea să jertfească.

August lăsa să-i tragă pe letigă, căci eră acum bătrân și treptele țepoase ale Capitolului îl oboseau peste măsură. El însuși ținea în mână colivia cu pombii de jertfă. Nici preoții, nici soldați și nici sfetnicii nu-l însoțeau, singur, urmat numai de câțiva cășnici, ținea calea spre locul de jertfă. Purtătorii de lumină păseau înaintea conductului, deschizând alea prin bezna de păcură, îndărăt urmau sclavii, cari aduceau altarul cel cu trei picioare, cuțitele, focul sacru, cu toții având câte ceva din utensiile necesare la înfăptuirea actului de jertfă.

Pe cale, deoarece se întreținuse vesel cu întinții săi, nimeni nu observase mușenia fără margini și

¹⁾ Colecția lui Rosenfeld, de unde și la Bunea o. c. p. 84—85.

²⁾ Arhiva mitr. din Carloviț Nr. 659 din 1753.

liniștea aței nopți. Numai după ce ajunseră pe terasa superioară a Capitolului, a cărei suprafață liberă fusese destinată noului templu, experiază că se află în fața unui ceva extraordinar. Așa o noapte deșartă, n'a mai avut asemănare până aci. Mai pe urmă noii sosiți observară pe marginea prăpastiei o apariție de tot rară. La început crezură, că-i vre-un vechiu trunchiu deformat de oliv, ba că vre-o statuie de-alui Jupiter ar fi rătăcit într'acolo pe marginea stâncei. În urmă ajunseră la convingerea, că strania arătare nu poate fi altceva, decât bătrână Sibyllă.

Numai dânsa putea avea o înfățișare atât de vechie, îngârbovită și gigantică, Imprăștiind atâta groază în jurul ei. De nu eră acolo cesarul, de bună-seamă toți ar fi tulit-o la fugă, ne mai oprindu-se până acasă sub velința patului. „Asta-i hârca bătrâna” — șopteau între dânsii — „care atâția ani poartă pe cărca-i îngârbovită, câte fire de nisip cuprind pustiirile patriei sale! Ce-a îndemnat-o oare să-și părăsească spelunca i rece tocmai în astă noapte? Și ce vrea ea să vestească cesarului și imperiului?” se întrebau dânsii. Sibylla, care-și scrie profețiile pe frunzele copacilor și pe firele ierbei, știind că le bate vântul și șoptește celor interesați.

Numai un gest de ar fi făcut moșneaga, toți s'ar fi prosternut cu frunțile în țărână, — atâta eran de nspăimântați. Ea stă înă, neclintită, cași lipită de ori-ce viață. Se cățarase pe estrema margine a abisului, își umbria ochii cu latul mânei și privia dusă, depar e în noaptea adâncă. Părea că s'a ridicat pe colțul stâncei, ca să poată scruta cu privirile-i țepoase și mai departe zarea. Căci ea putea să străbata cu privirea-i fioroasă și pe o așa beznă adâncă.

(Va urmă).

Poezii populare din războiu.

Din Șiria.

Culese de *Aurelia Benea dela Ioan Sârbu.*

Frunză verde flori și spini,
Ascultați iubiți creștini,
Foiță de viorea
Să vă spun și eu una...

...La gară dac'am ajuns
Tot cu jale și cu plâns,
Noi aci mult că n'am stat
Pe vagoane ne-o încărcat,
Mașina o fluierat,
Și îndată am plecat
Rămâi sănătos Ardeal,
Că eu plec către Muscal
Și voi frați și voi surori
Și voi fete și feciori...

Dimineața a patra
Am fost în Galiția,
Bătut-o-ar fi Precesta
Să nu fi auzit de ea!
La orașul Stanislau
Jos de pe tren datu-ne-au,
Acolo dac'am ajuns
Minteni în lagăr ne-au pus,
Și îndată ne-am gătat
Cătră dușman am plecat
Și trei zile am mers pe drum
Și odihnă nici decum,

Nici odihnă, nici mâncare
Numai borneu 'n spinare,
Osteneală și sudoare.
A treia zi pe-'nserat
Toți pe-un deal ne-am așezat,
Ne-am așezat risipiți,
Să fim de gloanțe ferți,
Și-am primit pe lângă cină
Foc dela Gever-mașină;
Toată noaptea am stat pe loc
De-am ținut cu Rusul foc.
Dimineața 'n revărsat
Înainte am plecat,
Prin pădure prin o luncă!
Căci așa avem poruncă,
Noi pușcam și ei pușcau,
Doamne mulți feciori cădeau!
Noi mergeam tot înainte
Și ardeam toți de ferbinte,
Căci văjăiau gloanțele,
Ca și 'n codru frunzele,
Când le bat vânturile!
Noi înainte mergeam
De dușman ne-apropiam,
Și eră 'ntr'un codru mare
Bată-mil'ar sfântu soare,
Căpitanu porunceă:
— „Înainte trupa mea!”
Când am intrat în pădure
Veneau gloanțele nebune,
Când eram pela mijloc
Nu puteam merge de loc.
Printre gloanțe înotam,
Numai tot pe brânci mergeam,
Și de Rus ne apropiam,
Până la el am ajuns
Baioneta l-a străpuns.
Mult sânge că s'a vărsat,
Până seara pe-'nserat.
Iar dușmanu-'nșelător,
Și-a strâns trupa încetșor,
Voind să ne ocolească
Pe toți să ne prăpădească,
Dară noi când am simțit
Înapoi am raitălit.
Foaie verde baraboi,
Uite-așa am pățit noi!

CRONICA.

† **Ermil Borcia** funcționar t. r., publicist, după grele suferințe a adormit în Domnul în 21 Februarie st. n. 1917, la orele 3 d. a., în vârstă de 47 ani. În mormântarea s'a făcut Luni, în 26 Februarie st. n. a. c.

Cu Ermil Borcia dispăre cel mai bun și mai mare umorist al nostru, un condeiu și o inimă aleasă. Să faci umor este fără îndoială una dintre cele mai mari meșteșuguri. Umorul nu este batjocură, deși la noi s'a confundat aceste 2 noțiuni atât de des. A face umor și o foaie umoristică înseamnă să-ți faci o foaie în care batjocurești pe cineva neîncetat, să-l joci cu ursul, să-l pui în gura lui Tanda și Manda, Babei Cloanță, sau să-l dai pe Gura Satului etc. Ermil Borcia a fost singurul umorist, care nici când nu a pisecat pe unul sau pe altul ca săl facă de râs și de ocară, el este sin-

gurul umorist la noi care făcea umorul de dragul umorului. Bineînțeles și umorul lui Haralamb Călămar încă eră al actualității, dar nici când nu eră îndreptat în contra unui om, ci sbicinia în el scăderi generale omenești sau naționale. În răsul lui nu eră venin și fiere. Nu eră prea mare deosebire între „bobârnații” lui publicați în călindare și reviste umoristice și între „bazaconiile” lui, căci nici „bobârnații” dați cuiva nu erau mai cu tăiș și mai pișcători decât „bazaconiile sau poasnele” pe cari le spuneă de dragul glumei ce le conțineă. Satira are și ea efect moralizător, când este aplicată fără răutate, fără fiere și venin. Într’o vreme când „forostuia” oțelul oțeliților” și da „pilule întăritoare ramoliților” bobârnații lui erau temuși și au reținut pe mulți oameni dela fapte neprecugetate. Spiritul lui fin de observare simția unde este „așa mai slabă” care punct este mai ușor de atăcat, ce este ridicol și din ce se poate face haz. Întorcea cuvintele pe amândouă fețele, le desfăcea, le combină din nou și eșia din ele înțeles nou, pe care-l puneă în gura Posnașului. Frământă versuri săltărețe la toate ocaziunile și nu rămânea nici prilej festiv la care să nu fi avut și el câteva versuri. Păcat că nu a fost angajat pentru o rubrică permanentă la ziarle noastre cotidiene, unde la tot cazul ar fi putut face mai multe servicii decât prin redactarea revistei sale „Bobârnați și Bazaconi” care, cu toată efinatarea și conținutul ei escelent, eră prea puțin cunoscută în unele părți.

În timpul din urmă a fost redactor la „Gazeta Transilvaniei” în care au și apărut ultimile lui produse umoristice, articole, foite și știri de ale zilei.

De-acum el doarme în cimitirul Sibialui, aproape de „Sub arini” pe ale căror cărări se puteă vedeă în fiecare apus de soare. Cu el se duce în mormânt multă veșelie, unul dintre cele mari frumoase caractere și cel mai mare umorist ce l-am avut.

Să-i fie somnul lin!

V.

Concurs.

Conform rezoluțiunei Vener. Consistor diecezan din 22 Decemvrie 1916 Nr. 5177/1916 prin aceasta se publică contra îndeplinirea postului de capelan temporal cu drept de succesiune pe lângă preotul Vichente Petrovici din Toracul-mic (Kistárnok) comitatul Torontál cu termen de recurgere de 30 zile dela prima publicare în organul oficial „Biserica și Școala” pe lângă următoarsle emoluminte și condițiuni:

1. A egându-l capelan va beneficia jumătate din toate venitele parohiale afară de întregirea dela stat a preotului Vichente Petrovici; va suporta toate dările publice după venitul beneficiat; va catehiza și exortă conform ordinațiuni or. ce le va primi dela superioritatea sa bisericească, fără a pretinde remunerațiune dela comuna bisericească.

2. Parohia fiind de clasa primă, dela reflectanți se pretinde ecalificațiune de clasa primă conform concl. 84 al Sinodului eparhial arădan din 1910.

3. Reflectanții vor avea a se prezentă în sfânta biserică cu observarea §-lui 33 din Regulamentul pentru parohii spre a-și arătă desteritatea în rituale și oratorie.

4. Rugările de concurs adresate comitetului parohial gr.-or. român din Toracul mic (Kistárnok) și ajustate conform Statutului-Oorganice și regulamentului în vigoage sunt a se înaintă în termen legal Prea O. Oficiu protopresbiteral gr.-or român din B.-Comloș (Nagykomlós) comitatul Torontal.

Toracul-mic (Kistárnok), din ședința comitetului parohial ținută la 22 Ianuarie (4 Februarie) 1917.

Petru Cira,
preș. comit. par.

Teodor Bălaș,
not. comit. par.

În conțelegere cu: Mihai Păvălian, protopresbiter, asesor consistorial.

—□—

1—3

„VICTORIA”

INSTITUT DE CREDIT ȘI ECONOMII, SOCIETATE PE ACȚII ÎN ARAD.

CONVOCARÉ.

Domnii acționari ai institutului de credit și economii „VICTORIA” prin aceasta se învită, conform §-ului 17 din statute, la

a XXIX-a adunare generală ordinară

care se va țineă în Arad, la 11 Martie st. n. 1917 la 11 ore înainte de amiazi, în localitățile institutului (Calea Arhiducelui Iosif Nr. 2).

OBIECTE:

1. Raportul direcțiunei, al comitetului de supraveghiere și stabilirea bilanțului.
2. Deciderea asupra împărțirei venitului curat.
3. Alegerea a 2 membri în direcțiune.

Domnii acționari, cari doresc a participă la adunarea generală în personă sau prin plenipotențiati, în sensul §-lui 22 din statute, sunt rugați a-și anunță la direcțiune dreptul lor de participare la adunarea generală și eventual dovezile de plenipotență, cel puțin cu 24 ore înainte de adunarea generală.

Arad, la 26 Februar 1917.

DIRECȚIUNEA INSTITUTULUI.

„VICTORIA“

INSTITUT DE CREDIT ȘI ECONOMII, SOCIETATE PE ACȚII ÎN ARAD.

ACTIVA BILANT LA 31 DECEMBRIE 1916. PASIVA

Casa în număr	543398 34	Capital societar: 12500 acții à K. 200	2500000 —
Capitale elocare la alte bănci	7338316 70	Fond general de rezervă 1.000.000 —	
Cambii	11577515 62	Fond special de rezervă 960.605 86	
Imprumuturi hipotecare	2069330 —	Fond de penziuni	354.518 41
Imprumuturi în Cont curent cu acoperire hipotecară și pe efecte și pe oblig. impr. de stat	3541158 04	Depuneri spre fructificare	22324213 28
Avansuri pe efecte	78629	Depozite de Cassa	235707 07
Efecte proprii	2185635	Creditori	55260 44
Realități proprii	698477 78	Contribuție la depuneri	49247 18
Mobiliar	10000 —	Dividendă neridicată	13290 —
Interese tranzitoare restante	27175 30	Interese tranzitoare anticipate	175307 20
		Venit transpus din anul trecut 37.470 35	
		Profit curat	364.018 99
			401489 34
	2805963 78		2805963 78

DEBIT CONTUL PROFIT ȘI PERDERE LA 31 DEC. 1916. CREDIT

Interese pentru dep. spre fructificare	975788 56	Venit transpus din anul trecut	37470 35
Spese:		Interese:	
Salare	57944 85	dela cambii	1.014.774 22
Bani de cvartir	16540 02	„ imprumuturi hipot.	178.259 53
Imprimare, div. plăți și spese de birou	69690 22	„ avansuri pe efecte	5.656 66
Porto postal	6261 24	„ capitale elocate la alte bănci	141.891 20
Chirie	7600	„ efecte proprii	94.866 59
Marce de prezență	3600 —	„ impr. în cont curent și alte provizii	216.653 40
Contribuție	92.128 97	Chirii și alte arânzi	1652101 60
Dare după interese de depuneri 10%	97.578 85		39050 10
Venit transp. din anul trecut 37.470 35			
Profit curat	364.018 99		
	401489 34		
	1728622 05		1728622 05

Arad, la 31 Decembrie 1916.

Sava Raicu m. p.
director-executiv.

Ilie Papp, m. p.
șef-contabil.

DIRECȚIUNEA:

Mihail Veliciu m. p.
președinte.

Dr. Nicolae Ciacian m. p.

Axentie Secula m. p.

Roman R. Ciorogariu m. p.
vice-președinte.

Dr. Aurel Demian m. p.

Petru Truția m. p.

Trăian Vățianu m. p.

Dr. Stefan C. Pop m. p.

RAPORTUL COMITETULUI DE SUPRAVEGHIERE:

Onorată adunare generală!

Conformându-ne dispozițiilor legii comerciale și statutelor institutului, în ședințele noastre ținute în anul de gestiune 1916, am sconcertat toate ramurile de operațiuni ale institutului „VICTORIA” atât la centrală, cât și la filialele noastre din Chișineu, Șiria și Boroșineu și pretutindeni am aflat ordine și punctualitate exemplară.

Am cenzurat și confrontat „Bilanțul” și Contul „Profit și Perdere” cu inventarele, registrele principale și auxiliare și cu extrasele și le-am aflat într-o exactă.

Pe baza acestora primim atât propuneră privitoare la împărțirea venitului curat de K. 401489 34, precum și celelalte propuneri ale direcțiunii și le recomandăm și On. adunării generale spre primire.

După aceste rugăm On. adunare generală să binevoiască a da atât direcțiunii, cât și comitetului de supraveghiere absolutul pe anul de gestiune 1916.

Arad, la 26 Februarie 1917.

COMITETUL DE SUPRAVEGHIERE:

al institutului de credit și economii „Victoria” Arad:

Dr. Sever Ispravnic m. p. Dr. Cornel Ardelen m. p. Dr. George Vessa m. p. Procopiu Givulescu m. p. Dr. Ioan Németh m. p.
președinte.

Tiparul și editura tipografeiei diecezane din Arad — Redactor responsabil: Roman R. Ciorogariu.